

Verdi ooper "Don Carlo" Estoni

Dirigent — Carlo Felice Cillario, lavastaja — Neeme Kuningas, kunstnikud — Hardi Volmer, Kustav-Agu Püüman ja Gerard Wiersum
Esietendus — 28. oktoobril

Verdi suurooperi kavasse võtmine on loogiline samm. Seda enam, et maestro Carlo Felice Cillario leidis võimaluse ühes ääremaateatris oma ammendamatu kogemusi jagada. Ooperi muusikalise töötuluse peenuse ongi selle etenduse suurim võit. Verdi on "Don Carlo" orkestripartii andnud rohkem kaalu kui oma varasemates ooperites ja ka Estonias on kogu ooperi värvikaim, nüansside- ja emotsiooniderikaim osa orkestri käes.

Lavastuse ehteks on **Kustav-Agu Püümani** loodud kostüümikavandid. Siin on stiili ja elegantsi ning need on **Liis Soode** käe all ka meisterliku teostuse saanud. **Hardi Volmeri** dekoratsioonides on kesksel kohal suur kaldring, mis kuuldavasti pidi olema hispaania krae stilisatsioon. Kahjuks aga pole see lõpuni teostatud ning mõeldud idee ei jõua vaatajani. Kaldpind andis lavastajale võimaluse misansteenides kasutada rohkem kesk- ja tagalava, mis muidu Estonia halva akustika tõttu pole aariate puhul mõeldav. Praeguse pinna kaldenurk on suurem kui kunagi varem ja solistidele on sellel liikumine küllaltki suureks lisakoormuseks. Esmapilgul mõjus lavakujundus üllatavalt värskena ja koos tagalava galeriika-

restükuga oli üldpilt päris efektne. Hollandi valguskunstniku Gerard Wiersumi kasutatud foon-, külg-, punkt-, kontra- ja mis- kõik-veel-valgused olid mitmekesised ning stseeniti valitsesid huvitavad koloriidid. Tegevuskohti markeerisid põhiliselt lavaringi pöördumised, ent pika etenduse jooksul läks see igavaks.

Lavastaja **Neeme Kuningas** on kavalehel nimetanud "Don Carlo" paradokside ooperiks. Kui sellesse väljendisse on koondunud tema režii põhijoon, siis nähtud paradoksaalsused laval on tüüpilised neemekuningalikud mustavõitu huumori peegeldused, mis on kulumineerunud auto-dafee pilti. Ometi, kui võtta aluseks I vaatus, siis on tegemist hoopis elegantsema lavastusega ja nüansseeritumate misansteenidega. III ja IV vaatuses on pöörõhk solistidel ja nende omavahelisel partneritunnetusel. Nii on kujunenud nagu 3 erinevat laadi.

Staatilise lavastuse korral tõuseb vokaalne külg rohkem esile ja etenduse mõjuvus on solistide kätes. Sõltub just solistideansambli ühtsusest, mil määral on ruum täidetud mõttetüheda ja suggestiivse laulmisega. Nähtud etenduste põhjal on **Leili Tammel** (Eboli), **Mati Palm** (Filipp II), **Tarmo Sild** (Rodrigo di Posa) ja **Teo Maiste** (Suurinkvisiitor) teistest selgelt eraldunud. Neis on mastaapsust, sisendavat jõudu, usku oma tegelase tunnetesse ja läbielamistesse.

Leili Tammel on üks väheheid lauljaid, kes suudab vastavalt rollile leida absoluutselt erineva

laulmisviisi kuni hääle tekitamise alusteni välja. Võrrelgem: **Ena "Eesti ballaadides"**, **Marfa "Hovanštšinas"**, solistipartii "Surma ja sünni lauludes", praegune **Eboli** — igauks ise maailm. Siin toob ta I vaatuses saratseeni laulus esile veel teistsuguse maneeeri. Külalisesinemiste aegu on **Leili Tammelit** peetud selgelt slaavi kooliga lauljaks (kas on peetud silmas rinnatooni?). **Eboli** partii puhul seda ei ole, või peaaegu ei ole. Hääle kõlab ühtlaselt tihedalt kõigis registrites, juurde on tulnud pehmem tämber. Rollilahendusel on tema **Eboli** vähem kiivuse ja kättemaksu kütkes, rohkem jääb kõlama valu põlatud armastuse pärast. Ning veel üks asi: lavastaja on otsustanud ajaloolise **Eboli** mõjul kujutada printsessi ühel silmal musta sidemega. Juurde ei anna see osale mitte midagi ja et ühel etendusel ei saanud laulja sideme tõttu vajalikul määral dirigenti jälgida ning tekkinud ebakõla orkestriga pidas maestro Cillario nii suureks, et hakkas kaasa laulma, siis — kas see must side ikka on tingimata vajalik?

Kõige suurem staaž oma rollis on **Mati Palmil**, kes kuningas Filippi on laulnud ligi paarikümne teatris. Vokaalselt on partii tema häälele üks sobivamaid kogu ooperiliteratuuris üldse. Roll on tunnetatud ja paigas iga viimase kui noodini ning esile tõuseb tema kõrge vokaalkultuur ja hääle ilu. Ent tundub, et tema **Filipp** ei ole lavastuse kontseptsiooniga päris ühel lainel. Verdi muusikas (ja ka **Mati Palmi** esi-

tuses) on **Filipp II** rohkem nüansse ja dramatismi — suhetes Suurinkvisiitori, markii di Posa, oma poja, kuningannaga. Palm demonstreerib just neid tunnete pooltoone, mida **Neeme Kuningas** väidab Verdil mitte olevat. Lavastuses on **Filipp** püüdnud algusest peale panna kõigiga võrreldes kaotusseisu. Kuningas, kes "surma tuues loob tulevikku" peaks mõjuma vääramatuna. Oli teksti järgi hirmuvalitseja, absoluutne võim, ent selle võimu suurus laval ei tajunud. Misantseenides saab isegi tegelaste paigutusega vajalikud tasakaalud luua, aga siin oli olulistes kohtades **Filipp** lavaringil teistest madalamale pandud. "Kuningas Jumala armust," ütleb lavastaja kavalehel, aga režii põhjal kasvatusel ja maneeridel mitte. Paistab, nagu oleks monarhi suurus ja võimu püüdnud pisendada ja selle üheks viisiks oli talle omistada matslikku käitumist. Siia rubriiki kuulaks kuningas, kes kuningannale vastu kõrvu annab, Suurinkvisiitorilt võimu sümboli — kepi — haarab (kui seda keppi käsitada kui pimedat mehe ainsat tuge, on arvamus sama) jne.

Külalissolist **Läti** Rahvusoperaar **Aivars Krancmanis**, kes kutsutud **Mati Palmi** asendamata, sulas lavastusse hästi. Ta on rolli ilmselt ka varem laulnud, sest esitus oli veenev. **Krancmanis** esines Tallinnas varem Otsa muusikapäevade aegu, sellest on ta jäänud meelde mahlakamana, kui praegu kuulda võis.

Inkvisitsiooni kõikehõlmavat võimu suutis edasi anda **Teo**

Maia Teatris

Maiste, samas osas Uno Kreen mõjus kitsama hääleandmisega rohkem vana ja pineda mungana. Ent ooperi sissejuhatuses Munga partiis oli Uno Kreen suggestiivsem kui Mart Laur, kellelt see jäi kõlama ehk liiga lüüriliseks. *À propos*, Mart Laurile oleks vist aeg nõudlikumaid ülesandeid anda kui pelgalt Munga partii.

Üheks röömustavamaks saavutuseks oli Tarmo Silla markii di Posa. Häälel on muutunud mahukamaks, hulga ühtlasemaks, kadumas on varem iseloomulik nasaalsus. Tarmo Sild on loonud läbiva heroilise rüütlid kuju, kes oma sisemise väarikusega on mõjuv ja usutav.

Kõigil ülejäänud solistidel oli probleeme. Tiit Reinau Elisabeti osas oli temale omaselt emotsionaalne, aga vokaalpedagoogi vahetus ei ole teda veel õigele sihile viinud — häälel on ebahütlane, madalamas registris häirivad kõritoonid, päris vabanenud ei ole ta eripärasest vibratost (mis ei ole öieti ka vibrato). Mare Jõgeval on ülemine register muutunud kitsamaks, ometi demonstreeris ta ka temale iseloomulikkum kaunist häälet. Mõlemad Elisabetid olid rolli enam üles ehitanud armastatu läbielamistele ja kannatustele, vähem jäi ruumi sellele, kuidas Elisabet oma kuninganna-rolli maksvusele toob.

Viktors Svetovidovs nimiosas on kogenud ja väga stabiilne laulja, häälelisel ühtlane, kuigi viimase 6–7 aastaga on läinud teravamaks, lisandunud on vibrato ja pingutatud hääleandmine. Vel-

lo Jürna samas osas on köitvam, kuigi häälelisel ebahütlasem. Ta võiks tunduvalt julgemini dünaamilist amplituudi avardada, kartus, et ta hääle ei tule üle orkestri, on ilmaaegne. Tähelepanu võiks pöörata läbivate stseenide fraasidele (s.t. mitte aariates ega ansambelites), mille laulmine praegu tugineb rohkem nootide mugavale laulmisele kui fraasi olemusele tervikuna ja selle kohale muusikas.

Meeldivaks üllatuseks oli Valentina Taluma nii Elisabeti paaži (kerge ja särav hääle) kui ka Taevase häälena (domineeris ilus pikk hingamine ja pehme värv). Tõeliselt ingellikult kaunit esitas Taevase hääle partii Nadia Kurem.

Ooperis on kooril suured ülesanded ja teatri jõude on tugevdatud Eesti Raadio koori lauljatega. Kompaktsust ja jõudu see annab, aga samas muudab koori ebatäpsemaks ja kahisevamaks. Sellega võrreldes kõlas teatri enda koori naisrühm 2. pildis eriti õrnalt.

Vabandusena: pruukisin siin nimesid *Carlos, Filipp, Elisabet* — mitte *Carlo, Filippo, Elisabetta*, nagu lavastusbrigaad otsustas kasutada —, see on harjumusest. Missugune kõige õigem variant on, selle üle võibki polemiseerida jääda, näiteks annavad meie teatmeteosed kuninga nimena hoopis *Felipe II*. Aga see selleks. Et ooperit lauldakse itaalia keeles, on Verdi kasutatud nimekujustest lähtumine igal juhul põhjendatud.

Esmakordselt on kasutusel lavaportaalile projitseeritud val-

Mati Palm kuningas Filippo II osas.

HARRI ROSPU foto

guskirjas teksti tõlge, mis ilmselt muutub publikule üsna pea nii enesestmõistetavaks, et teisiti ei kujutata originaalkeeles ooperit enam ettegi. Selge, et kohati tuleb teha valik, millise solisti fraas parasjagu olulisem on ja ka see on tähtis, kui kaua mingi konkreetne lause seal valgustatuna püsib. Arvatavasti kujuneb pika-peale välja optimaalne tõlkelauset vahetumise kiirus. Praegu tundub, et mindud on seda teed, mis on mugavam tõlkega tegele-

vale inimesele, mitte vaatajale. Palju oli momente, kus lauldakse korduvalt sama fraasi, aga lugeda sai seda ainult ettenähtud 6 sekundit, edasi oli ekraan tühi. Vaatajate hulgast on olnud veel kuulda, et kiri võiks olla ka kontrastsem.

PILLE PALM